

DOI 10.52363/2414-5866-2023-2-30

УДК 351.9:351.86

*Матусова О. А., аспірантка, ХУУтаП ім. Л. Юзькова, м. Хмельницький,
ORCID: 0000-0003-1381-7514*

*Matusova O., Leonid Yuzkov Khmelnytskyi University of Management and Law,
Khmelnytskyi*

ОСОБЛИВОСТІ НОРМАТИВНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ГРОМАДСЬКИХ РАД ПРИ ОРГАНАХ ПУБЛІЧНОЇ ВЛАДИ В УКРАЇНІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

PECULIARITIES OF REGULATORY SUPPORT FOR THE ACTIVITY OF PUBLIC COUNCILS UNDER PUBLIC AUTHORITIES IN UKRAINE UNDER MARTIAL LAW

Запропоновано під нормативним забезпечення діяльності громадських рад при органах публічної влади в Україні розуміти діяльність органів державної влади та місцевого самоврядування із створення та впровадження обов'язкових правил, що визначають засади, форми, гарантії, а також процедури консультативно-дорадчої участі громадськості у формуванні та реалізації державної політики. Визначено, що нормативне забезпечення функціонування громадських рад здійснюється через регуляторну дію низки нормативно-правових актів, серед яких основними є: Закон України «Про центральні органи виконавчої влади», Національна стратегія сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні на 2021–2026 роки, Постанова Кабінету Міністрів України «Про забезпечення участі громадськості у формуванні та реалізації державної політики» від 03 листопада 2010 р. № 996, а також окремими положеннями про відповідні громадські ради при конкретних органах публічної влади. Узагальнено, що всю нормативну правову базу, за допомогою якої здійснюється регуляторний та впорядковувачий вплив на сферу функціонування громадських рад, складають нормативно-правові акти загальної дії та нормативно-правові акти спеціальної дії, тобто ті, які визначають діяльність окремої громадської ради. Сформовано перелік суб'єктів нормативно-правового забезпечення діяльності громадських рад при органах публічної ради в Україні, до якого віднесено: Верховну Раду України, Президента України, Кабінет Міністрів України — на рівні видання актів загальної дії, і органи публічної влади, при яких створено громадську раду — на рівні виданні нормативно-правових актів спеціальної дії. Запропоновано визначати нормативно-правову базу діяльності громадських рад як юридичний засіб досягнення необхідного рівня упорядкованості в їх функціонуванні, що являє собою організаційно-функціональний образ громадських рад при органах публічної влади в Україні та виражений за допомогою відповідної її цільовому призначенню юридичної техніки. Описано нормативно-

правову модель функціонування громадських рад при органах виконавчої влади в Україні.

Ключові слова: громадська рада, воєнний стан, нормативне забезпечення, публічне управління.

It is proposed to understand the activity of public councils under public authorities in the creation and implementation of mandatory rules that determine the principles, forms, guarantees, as well as procedures for consultative and advisory participation of the public in the formation and implementation of state policy. It was determined that the regulatory support for the functioning of public councils is carried out through the regulatory action of a number of normative legal acts, the main ones of which are: the Law of Ukraine «On Central Bodies of Executive Power», the National Strategy for Promoting the Development of Civil Society in Ukraine for 2021–2026, Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine «On ensuring public participation in the formation and implementation of state policy» dated November 3, 2010 No. 996, as well as separate provisions on relevant public councils under specific public authorities. It is summarized that the entire normative legal framework, with the help of which regulatory and orderly influence on the sphere of functioning of public councils is carried out, consists of normative legal acts of general effect and normative legal acts of special effect, that is, those that determine the activity of a separate public council. A list of subjects of regulatory and legal support for the activity of public councils at public council bodies in Ukraine has been formed, which includes: The Verkhovna Rada of Ukraine, the President of Ukraine, the Cabinet of Ministers of Ukraine — at the level of issuing acts of general effect, and public authorities, where public council — at the level of issuance of normative legal acts of special effect. It is proposed to define the normative legal basis of the activity of public councils as a legal means of achieving the necessary level of orderliness in their functioning, which is an organizational and functional image of public councils under public authorities in Ukraine and expressed with the help of legal techniques appropriate to its purpose. The normative-legal model of the functioning of public councils under the executive authorities in Ukraine is described.

Keywords: public council, martial law, regulatory support, public administration.

Постановка проблеми. Громадські ради при органах публічної влади (далі – ГР ОПВ) у сучасному вигляді є відносно новим, однак ефективним інструментом в механізмі реалізації представниками інституцій громадянського суспільства можливості бути повноцінними учасниками прийняття важливих в контексті публічного управління рішень. В умовах війни ефективність означеного інструменту значно знизилась, що потребує реагування з боку держави у вигляді нормативно-правового забезпечення сталості у функціонуванні громадських рад. Зміст та своєчасність такого забезпечення, а також напрямки його удосконалення перебувають у прямому причинно-

наслідковому зв'язку із можливістю збереження та подальшого розвитку інституалізації громадських рад при органах публічної влади в Україні.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. ГР ОПВ самостійним предметом комплексних наукових досліджень у сфері публічного управління досі не були. Водночас, певною мірою ця тема розкрита у роботах Т. С. Андрійчук, яка розкривала розвиток громадянського суспільства та роль громадських рад у ньому (2021) [1], В. Д. Білокопитова, який досліджував розвиток взаємодії органів публічної влади з інститутами громадянського суспільства (2017) [2], О. О. Вінницького, який висвітлював адміністративно-правовий статус громадських рад при органах виконавчої влади (2018) [3], А. О. Галая, який презентував монографічний науковий доробок щодо недержавних суб'єктах публічного управління (2015) [4], О. А. Зарічного наукова увага якого була зосереджена на участі громадськості у здійсненні публічної влади (2017) [5], В. Ф. Несторовича, наукова увага якого була зосереджена на консультативно-дорадчих органах (2017) [6], О. Г. Пухкала, монографія якого стосується модернізації державного управління в контексті розвитку громадянського суспільства в Україні (2010) [7], С. А. Сенчі, безпосереднім предметом наукової уваги якого був державний механізм стимулювання розвитку громадянського суспільства (2020) [8], та інших. В контексті саме нормативного забезпечення діяльності громадських рад вагомим є доробок П. І. Крайнього, який дослідив та висвітив у своїй дисертації адміністративно-правовий статус громадських рад за законодавством України (2022) [9].

Постановка цілей статті. *Метою дослідження є визначення змісту та особливостей нормативно-правового забезпечення діяльності ГР ОПВ в умовах особливого періоду — воєнного стану, а також формування пропозиції щодо удосконалення означеного нормативно-правового забезпечення.*

Виклад основного матеріалу дослідження. У науці публічного управління під нормативно-правовим забезпеченням розуміють процес створення та підтримки в необхідних межах конструктивних організаційно-функціональних характеристик системи, що є об'єктом такого забезпечення, за допомогою впорядковуючого впливу нормативно-правових засобів. А під системою нормативно-правового забезпечення — сукупність законів та підзаконних нормативно-правових актів, які створюють нормативно-правове поле для функціонування певної системи і виконання нею свого призначення [10].

Функціонування громадських рад в Україні нормативно забезпечується Законом України «Про центральні органи виконавчої влади» від 17 березня 2011 р. № 3166–VI [11], Національною стратегією сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні на 2021–2026 роки, затвердженою указом Президента України від 07 вересня 2021 р. № 487/2021 [12], Постановою Кабінету Міністрів України «Про забезпечення участі громадськості у фор-

муванні та реалізації державної політики» від 03 листопада 2010 р. № 996; затвердженими вказаною постановою Кабінету Міністрів України Порядком проведення консультацій з громадськістю з питань формування та реалізації державної політики та Типовим положенням про громадську раду при міністерстві, іншому центральному органі виконавчої влади, Раді міністрів Автономної Республіки Крим, обласній, Київській та Севастопольській міській, районній, районній у м. Києві та Севастополі державній адміністрації [13]; окремими положеннями про відповідні громадські ради при конкретних органах публічної влади [9, с. 63–68].

Отже, всю нормативну правову базу, за допомогою якої здійснюється регуляторний та впорядковувачий вплив на сферу функціонування громадських рад, складають нормативно-правові акти загальної дії (наприклад, Постановою Кабінету Міністрів України «Про забезпечення участі громадськості у формуванні та реалізації державної політики» від 03 листопада 2010 р. № 996 [13]) та нормативно-правові акти спеціальної дії, тобто ті, які визначають діяльність окремої громадської ради (наприклад, Положення про Громадську раду при Міністерстві внутрішніх справи України [14]).

Згадуваним вище Типовим положенням про громадську раду при міністерстві, іншому центральному органі виконавчої влади, Раді міністрів Автономної Республіки Крим, обласній, Київській та Севастопольській міській, районній, районній у м. Києві та Севастополі державній адміністрації визначено, що громадські ради керуються Конституцією України, законами України, указами Президента України, постановами Кабінету Міністрів України, а також Положеннями про громадську раду, затвердженими тими органами, при яких створено відповідну громадську раду [13].

Таким чином, суб'єктами нормативно-правового забезпечення діяльності ГР ОПВ в Україні є: Верховна рада України, Президент України, Кабінет Міністрів України — на рівні видання актів загальної дії, і органи публічної влади, при яких створено громадську раду — на рівні виданні нормативно-правових актів спеціальної дії.

Не дивлячись на те, що громадські ради приймають участь у розробленні положення про них конкретним органом, при якому вони створені, до самостійного суб'єкта нормативно-правового забезпечення (самозабезпечення) ми їх не відносимо, тому що за результатами спільної розробки такого положення, управлінське рішення по його затвердженню приймає орган публічної влади одноосібно і будь-які важелі впливу на безпосередньо процес прийняття такого рішення у громадських рад відсутні.

Розвиваючи напрацювання В. О. Копанчука [10], зазначимо, що така нормативно-правова база діяльності громадських рад є юридичним засобом досягнення необхідного рівня упорядкованості в їх функціонуванні та являє собою організаційно-функціональний образ ГР ОПВ в Україні, що вираже-

ний за допомогою відповідної їх цільовому призначенню юридичної техніки. При цьому, правові норми забезпечують моделювання інституту громадських рад, нормування та формалізацію їх функціональних, організаційних, інформаційних, комунікативних тощо засад.

В окресленому нормативно-правовому розумінні модель інституту громадських рад полягає у їх визначенні як тимчасових консультативно-дорадчих органів при центральних та інших органах влади. Метою функціонування громадських рад є сприяння участі громадськості у формуванні та реалізації державної, регіональної політики. Нормативно-правовою основою їх функціонування, крім актів загальної дії, є положення про громадську раду, які регулюють діяльність конкретної громадської ради при відповідному органі публічної влади. Завдання громадських рад полягають у здійсненні функцій сприяння (реалізації громадянами конституційного права на участь в управлінні державними справами; врахуванню органом виконавчої влади громадської думки під час формування та реалізації державної, регіональної політики; залученню представників заінтересованих сторін до проведення консультацій з громадськістю та результатів формування і реалізації державної, регіональної політики); моніторингу за діяльністю органу влади; підготовки експертних позицій (пропозицій, висновків, аналітичних матеріалів) з питань формування та реалізації державної, регіональної політики. Громадські ради складаються з представників інститутів громадського суспільства, якими є: громадські об'єднання, релігійні, благодійні організації, творчі спілки, професійні спілки і їх об'єднань, асоціації, організації роботодавців та їх об'єднання, засоби масової інформації. До таких представників ставлять особливі вимоги: вони мають бути фахівцями у відповідній сфері, не повинні бути депутатами рад будь-якого рівня та посадовими особами органів державної влади та місцевого самоврядування. Склад громадської ради визначається шляхом рейтингового або рейтингового електронного голосування. Кількісний склад — не може становити більше 35 членів, строк повноважень громадської ради — два роки з дня затвердження її складу. Порядок формування громадських рад складається з утворення ініціативної групи та її роботи, оприлюднення повідомлення про формування громадської ради та її кількісний склад, подання заяв представниками інститутів громадського суспільства, перевірки таких документів та складання списку кандидатів до складу громадської ради, оприлюднення списку кандидатів та інших відомостей, проведення установчих зборів з формування громадської ради, оформлення рішення установчих зборів, затвердження складу громадської ради органом влади, при якому вона сформована, опублікування такої інформації. Керівництво громадською радою здійснює голова, який обирається з числа її членів на першому засіданні. Основною формою роботи громадської ради є засідання, які проводяться відкрито та за потреби, але не рідше ніж один раз на три місяці. Рішення громадської ради

мають рекомендаційний характер і є обов'язковими для розгляду органом виконавчої влади.

Означена нормативно-правова модель функціонування громадських рад в Україні досить ефективно функціонувала з 24 квітня 2019 р. (з часу останніх «довоєнних» змін до постанови Кабінету Міністрів України «Про забезпечення участі громадськості у формуванні та реалізації державної політики» від 03 листопада 2010 р. № 996) [13].

Як слушно зазначає П. І. Крайній, громадські ради як нове правове утворення, яке забезпечує можливість громадянам, окремим інституціям громадянського суспільства повною мірою реалізувати право на участь у здійсненні управління державними справами, відображають суттєві зміни, які відбуваються в українському соціумі [9, с. 22].

Тобто, громадські ради, будучи частиною механізму участі громадськості у формуванні та реалізації державної політики, зазнають змін, що мають місце в державі і суспільстві.

Введення воєнного стану в Україні [15] та повномасштабний військовий наступ Російської Федерації на нашу територію істотно змінили правила та засади функціонування публічної влади в Україні. Не виключенням є й діяльність центральних органів виконавчої влади щодо нормативного забезпечення діяльності громадських рад.

Так, постановою Кабінету Міністрів України від 16 серпня 2022 р. № 909 внесено зміни до постанови від 03 листопада 2010 р. № 996, якою визначено нові правила функціонування громадських рад в умовах воєнного стану. Зокрема, було припинено на період воєнного стану на території України та протягом шести місяців з дня його припинення чи скасування формування нового складу громадських рад при всіх центральних органах виконавчої влади, Раді міністрів АРК, всіх рівнів державних адміністраціях. Крім цього було визначено, що строк повноважень громадських рад при вказаних органах продовжується на період воєнного стану та до затвердження ними нових складів громадських рад.

Державою також визначено можливість обмеження: доступу до приміщень членам громадських рад, в яких розміщений орган виконавчої влади; залучення до роботи громадської ради працівників центральних та місцевих органів виконавчої влади; повного або часткового оприлюднення інформація щодо діяльності громадської ради на веб-сайтах відповідних органів влади.

Нормативно передбачено, що формування нового складу громадських рад при органах публічної влади розпочнеться утворенням ініціативних груп після закінчення шести місяців з дня припинення чи скасування воєнного стану на території України.

Зазначені нововведення нормативно визначають особливі процедури та правила, які обумовлені тим, що воєнний стан це особливий правовий режим,

що введено в Україні через збройну агресію російської федерації та передбачає надання відповідним органам державної влади та місцевого самоврядування повноважень, необхідних для відвернення загрози, відсічі збройної агресії та забезпечення національної безпеки, усунення загрози небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності, а також тимчасове, зумовлене загрозою, обмеження конституційних прав і свобод людини і громадянина та прав і законних інтересів юридичних осіб із зазначенням строку дії цих обмежень [16].

Можна узагальнити, що нормативне забезпечення громадських рад в умовах воєнного стану предметно змінилось у таких напрямках:

- 1) припинення на цей період формування громадських рад;
- 2) застосування до сформованих рад принципу континуїтетного продовження строку їх повноважень;
- 3) обмеження доступу членів громадських рад до матеріально-технічної бази, що надавалась їм у приміщеннях органів, при яких вони створені;
- 4) обмеження доступу членів громадських рад до ресурсів, джерелом яких були залучені працівників центральних та місцевих органів виконавчої влади;
- 5) обмеження доступу громадськості до інформації про діяльність громадських рад через веб-сайти відповідних органів;
- б) визначення окремих процедур порядку формування громадських рад після війни.

Повністю визнаючи доцільність та своєчасність змін нормативного забезпечення діяльності громадських рад на сучасному етапі державотворення, все ж не погоджуємось з регулярним змістом окремих нових правил воєнного функціонування громадських рад при органах публічної влади в Україні.

Зокрема, не можна погодитись із застосуванням абсолютного континуїтету та абсолютної заборони на формування нових громадських рад. Логічно, що таке рішення Уряду було зумовлено необхідністю забезпечення безпеки процесу формування консультативно-дорадчих органів. Однак, можливість проведення установчих зборів для формувань громадських рад на території України, на якій не ведуться активні бойові дії, так само як і апробована можливість проведення в безпечних умовах засідань (зібрань) інших колегіальних органів (місцевих рад депутатів, З'їзду суддів тощо) повністю нівелює ці мотиви. Так само нелогічним виглядає обмеження доступу громадськості до результатів роботи громадських рад у вигляді створення можливості взагалі не публікувати інформацію про них. З мотивів безпеки достатньо було б обмежити, за потреби, розміщення такої інформації на веб-сайті відповідного органу лише відомостями про склад конкретної громадської ради, місце і дату проведення засідань.

Зауважимо, що згідно опублікованої за результатами опрацювання Секретаріатом Кабінету Міністрів України інформації про взаємодію органів ви-

конавчої влади з громадськими радами протягом III квартал 2022 року, під час війни в Україні функціонує щонайменше 67 громадських рад при органах виконавчої влади, з яких 35 вдалось проводити засідання протягом звітнього періоду, а 12 — навіть проводити публічні заходи [17].

Деякі громадські ради були сформовані та розпочали свою діяльність саме під час воєнного стану в Україні [18].

Отже, збереження роботи громадських рад доцільне і можливе. Натомість, блокування їх створення там, де вони не створені, необґрунтоване звуження можливостей громадських рад, які вже сформовані, тощо зменшує доступ громадськості до участі в формуванні та реалізації державної політики, послаблює державні гарантії такої участі та, певною мірою, пригальмовує розвиток взаємодії держави та громадянського суспільства в Україні. Особливого значення це має ще й з огляду на те, що саме під час воєнного стану в Україні світова спільнота очікує від української влади особливого реагування на історичні зміни громадянських проявів та форм єднання українського народу, які можуть і повинні здобути подальшого, в тому числі і нормативно-визначеного, розвитку.

Висновки. Під нормативно-правовим забезпечення діяльності ГР ОПВ слід розуміти діяльність органів державної влади та місцевого самоврядування із створення та впровадження обов'язкових правил, що визначають засади, форми, гарантії, а також процедури консультативно-дорадчої участі громадськості у формуванні та реалізації державної політики.

Особливостями нормативного забезпечення діяльності ГР ОПВ під час воєнного стану в Україні є продовження діяльності сформованих громадських рад за принципом континуїтету та припинення формування нових складів громадських рад, а також тимчасове обмеження можливостей та ресурсів, які були притаманні громадським радам раніше.

Можливими способами удосконалення нормативно-правового забезпечення діяльності ГР ОПВ під час воєнного стану в Україні є:

1) паралельно із застосуванням континуїтету до вже сформованих громадських рад, визначення спеціальних процедур формування громадських рад при органах публічної влади, при якій вони не сформовані:

2) компенсування обмеження можливостей доступу до приміщень органів публічної влади обов'язком останніх забезпечити можливість використання інших приміщень;

3) звуження можливості обмеження публікування інформації про діяльність громадських рад лише відомостями про склад громадської ради, час і місце проведення їх засідань, іншою інформацією, що може становити небезпеку під час війни.

Список використаних джерел:

1. Андрійчук Т. С. Державна підтримка розвитку громадянського суспільства в Україні у 2007–2020 роках: стратегічні завдання та механізми реалізації. *Вісник Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»*. Серія «Політологія. Соціологія. Право». 2021. Т. 48, № 4. С. 36–42.
2. Білокопитов В. Д. Розвиток взаємодії органів публічної влади з інститутами громадянського суспільства в умовах глобалізації. Автореф. дис. ... канд. наук з держ. упр. Харків, 2017. 20 с.
3. Вінницький О. О. Адміністративно-правовий статус громадських рад при органах виконавчої влади. Дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2018. 203 арк.
4. Галай А. О. Недержавні організації юридичного спрямування як учасники публічного управління. Київ : КНТ, 2015. 408 с.
5. Зарічний О. А. Участь громадськості у здійсненні публічної влади: теоретико-правове дослідження. Дис. ... канд. юрид. наук. Львів, 2017. 229 арк.
6. Нестерович В. Ф. Поняття «консультативно-дорадчий орган» як категорія конституційного права. *Філософські та методологічні проблеми права*. 2017. № 1. С. 138–145.
7. Пухкал О. Г. Модернізація державного управління в контексті розвитку громадянського суспільства в Україні. Київ : Київ. ун-т, 2010. 287 с.
8. Сенча С. А. Державний механізм стимулювання розвитку громадянського суспільства (на прикладі Одеської області). Дис. ... канд. наук з держ. упр. Одеса, 2020. 291 арк.
9. Крайній П. І. Адміністративно-правовий статус громадських рад за законодавством України. Дис. ... канд. юрид. наук. Запоріжжя, 2022. 207 арк.
10. Копанчук В. О. Нормативно-правове забезпечення державної політики національної безпеки та громадського порядку України. *Електронний журнал «Державне управління: удосконалення та розвиток»*. 2017. № 12. URL: <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=1610>.
11. Про центральні органи виконавчої влади. Закон України від 17.03.2011 р. № 3166–VI. *Верховна Рада України. Законодавство України*. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3166-17>.
12. Національна стратегія сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні на 2021–2026 роки. Затв. Указом Президента України від 07.09.2021 р. № 487/2021. *Верховна Рада України. Законодавство України*. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/487/2021>.
13. Про забезпечення участі громадськості у формуванні та реалізації державної політики. Постанова Кабінету Міністрів України від 03.11.2010 р. № 96. *Верховна Рада України. Законодавство України*. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/996-2010-%D0%BF>.
14. Про затвердження Положення про Громадську раду при Міністерстві внутрішніх справи України. Наказ Міністерства внутрішніх справ

України 16.01.2020 р. № 38. *Міністерство внутрішніх справ України*. URL: https://mvs.gov.ua/uk/for_citizens/gromadska-rada/polozennya-pro-gromadsku-radu.

15. Про затвердження Указу Президента України «Про введення воєнного стану в Україні». Закон України від 24.02.2022 р. № 2102–ІХ. *Верховна Рада України. Законодавство України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2102-20>.

16. Про правовий режим воєнного стану. Закон України від 12.05.2015 р. № 389–VIII. *Верховна Рада України. Законодавство України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19>.

17. Інформація про взаємодію органів виконавчої влади з громадськими радами протягом III квартал 2022 року. *Урядовий портал*. URL: <https://www.kmu.gov.ua/gromadskosti/gromadyanske-suspilstvo-i-vlada/gromadskiradi/informacijno-analitichni-materiali>.

18. Про затвердження положення про Громадську ради при Державного агентства України з питань мистецтв та мистецької освіти: наказ Державного агентства України з питань мистецтв та мистецької освіти від 04.07.2022 р. № 35. *Інформаційно-правова система LIGA:ZAKON*. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/MUS37367>.

References:

1. Andriychuk T. S. «Derzhavna pidtrymka rozvytku hromadyans'koho suspil'stva v Ukrayini u 2007–2020 rokakh: stratehichni zavdannya ta mekhanizmy realizatsiyi». *Visnyk Natsional'noho tekhnichnoho universytetu Ukrayiny «Kyyivs'kyu politekhnichnyu instytut im. Ihorya Sikors'koho»*. Seriya «Politolojiya. Sotsiololojiya. Pravo». 2021. V. 48, № 4. P. 36–42.

2. Bilokopytov V. D. «Rozvytok vzayemodiyi orhaniv publichnoyi vlady z instytutamy hromadyans'koho suspil'stva v umovakh hlobalizatsiyi». *Avtoref. dys. ... kand. nauk z derzh. upr. Kharkiv, 2017. 20 p.*

3. Vinnyts'kyu O. O. «Administratyvno-pravovyy status hromads'kykh rad pry orhanakh vykonavchoyi vlady». *Dys. ... kand. yuryd. nauk. Kyyiv, 2018. 203 p.*

4. Halay A. O. «Nederzhavni orhanizatsiyi yurydychnoho spryamuvannya yak uchashnyky publichnoho upravlinnya». *Kyyiv : KNT, 2015. 408 p.*

5. Zarichnyy O. A. «Uchast' hromads'kosti u zdiysnenni publichnoyi vlady: teoretyko-pravove doslidzhennya». *Dys. ... kand. yuryd nauk. L'viv, 2017. 229 p.*

6. Nesterovych V. F. «Ponyattya «konsul'tatyvno-doradchyy orhan» yak katehoriya konstytutsiyynoho prava. *Filosofs'ki ta metodolohichni problemy prava*». 2017. № 1. P. 138–145.

7. Pukhkal O. H. «Modernizatsiya derzhavnogo upravlinnya v konteksti rozvytku hromadyans'koho suspil'stva v Ukrayini». *Kyiv : Kyiv. un-t, 2010. 287 p.*

8. Sencha S. A. «Derzhavnyy mekhanizm stymulyuvannya rozvytku hromadyans'koho suspil'stva (na prykladi Odes'koyi oblasti)». *Dys. ... kand. nauk z derzh. upr. Odesa, 2020. 291 p.*

9. Krayniy P. I. «Administratyvno-pravovyy status hromads'kykh rad za zakonodavstvom Ukrayiny». Dys. ... kand. yuryd. nauk. Zaporizhzhya, 2022. 207 p.
10. Kopanchuk V. O. «Normatyvno-pravove zabezpechennya derzhavnoyi polityky natsional'noyi bezpeky ta hromads'koho poriadku Ukrayiny». Elek. Magazine «Derzhavne upravlinnya: udoskonalennya ta rozvytok». 2017. № 12. URL: <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=1610>.
11. «Pro tsentral'ni orhany vykonavchoyi vlady». Law of Ukraine 17.03.2011. № 3166–VI. Verkhovna Rada Ukrayiny. Zakonodavstvo Ukrayiny. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3166-17>.
12. «Natsional'na stratehiya spryyannya rozvytku hromadyans'koho suspil'stva v Ukrayini na 2021–2026». Zatv. Ukazom Prezydenta Ukrayiny vid 07.09.2021 № 487/2021. Verkhovna Rada Ukrayiny. Zakonodavstvo Ukrayiny. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/487/2021>.
13. «Pro zabezpechennya uchasti hromads'kosti u formuvanni ta realizatsiyi derzhavnoyi polityky». Postanova Kabinetu Ministriv Ukrayiny vid 03.11.2010. № 96. Verkhovna Rada Ukrayiny. Zakonodavstvo Ukrayiny. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/996-2010-%D0%BF>.
14. «Pro zatverdzhennya Polozhennya pro Hromads'ku rady pry Ministerstvi vnutrishnikh spravy Ukrayiny». Nakaz Ministerstva vnutrishnikh sprav Ukrayiny 16.01.2020. № 38. Ministerstvo vnutrishnikh sprav Ukrayiny. URL: https://mvs.gov.ua/uk/for_citizens/gromadska-rada/polozennya-pro-gromadsku-radu.
15. «Pro zatverdzhennya Ukazu Prezydenta Ukrayiny «Pro vvedennya voyennoho stanu v Ukrayini»». Law of Ukraine 24.02.2022. № 2102–IX. Verkhovna Rada Ukrayiny. Zakonodavstvo Ukrayiny. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2102-20>.
16. «Pro pravovyy rezhym voyennoho stanu». Law of Ukraine 12.05.2015 . № 389–VIII. Verkhovna Rada Ukrayiny. Zakonodavstvo Ukrayiny. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19>.
17. «Informatsiya pro vzayemodiyu orhaniv vykonavchoyi vlady z hromads'kymy radamy protyhom III kvartal 2022». Uryadovyy portal. URL: <https://www.kmu.gov.ua/gromadskosti/gromadyanske-suspilstvo-i-vlada/gromadskiradi/informacijno-analitichni-materiali>.
18. «Pro zatverdzhennya polozhennya pro Hromads'ku rady pry Derzhavnoho ahentstva Ukrayiny z pytan' mystetstv ta mystets'koyi osvity: nakaz Derzhavnoho ahentstva Ukrayiny z pytan' mystetstv ta mystets'koyi osvity» 04.07.2022. № 35. Informatsiyno-pravova systema LIGA:ZAKON. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/MUS37367>.